

[Den svenska nykterhets-härolden 1846]

<sid.124>

Lappmarken.

Karesuando (utdrag ur ett bref). "Jag skulle hafwa åtskilligt att meddela om brännwinets motwerkningar i denna församling, om tid och rum medgåfwe; ty någon nykterhet hafwa wi icke att berömma oss utaf. Först i år har Domaren förplägat dem, som betala så kallad Domarnäst, med oblandadt kaffe, hwilket exempel förtjenade efterföljd äfwen i andra Lappmarker. NB. Ehuru Domaren de förra åren icke haft annat än lofgifwen wara, nemligen veritabel konjak till traktering åt de nästgifwande, har han dock icke kunnat hafwa så fria händer, i afseende på dem, som utmångla förfalskad konjak, och någon annan än hembrygd kommer

<sid.125>

wäl sällan till Lappmarken. Janzons 2:ne Nykterhetstal har jag efter fri öfwersättning läst opp i kyrkan wid passande tillfällen. Endast 3:ne Lappska ynglingar hafwa sjelfmant anmält sig, att få gå in i Nykterhetsförening. Jag afrådde dem likwäl länge derifrån, och gaf dem det rådet att besinna sig bättre; icke derföre, att jag twiflade på uppriktigheten af deras föresats, men för att från mig sjelf afleda misstanka, att hafwa lockat dem till ett förhastadt beslut. Likwäl måste jag slutligen gifwa wika för deras enträgenhet, då de förnyade sin önskan i många wittnens närwaro. Wår Nykterhetsförening är således icke stor, men nog finnes här mången, äfwen ibland Lapparne, som aldrig sätter spirituosa till sin mun, ehuru de af fruktan för den stora hopens begabberi icke wåga inskrifwa sig. Jag har också aldrig welat öfwertala någon dertill."

[Den svenska nykterhets-härolden 1849, s.14, 23-26]

<sid.14>

Lappland.

Wi hafwe stora och glädjande nyheter att meddela från denna aflägsna landsort, och begynne, såsom en inledning dertill, med anförande af nedanstående, från Piteå stad, den 28 Jan. 1848, meddelade underrättelser: "En Lappskola har blifwit etablerad i Lainio by, af Juckasjärwi församling, för 26 stycken fattiga Lappars barn. Med afseende på den anställde katecheten Raattamaas, af mig förut witsordade skicklighet, eger jag den största förhoppning, att de barn, som blifwit intagne i denna skola, under nämnde katechets ledning, skola lära sig mera på 4 månader, än de kunna lära hos en nybyggare på ett helt år. —Tillika har jag äran underrätta, att Nykterhetssaken har gjort goda framsteg i Karesuando församling, så att de fleste krögare nedlagt sin rörelse, dels till följe af egen öfwertygelse, dels ock af brist på afnämare, sedan ungefärligen två tredjedelar af Lappallmogen börjat hylla den absoluta N:principen. För att utröna, huruwida N:saken kunde winna framsteg äfwen i Juckasjärwi församling, öfwertalade jag

N:ns, eller egentligen Christendomens, wänner, att göra ett litet sammanskott för arbetskarlen Per Johansson Raattamaa, om hwilken jag tror mig förr hafwa nämnt. Denne man har, efter sin grundeliga förändring, blifwit alla krögares och drinkares wärsta fiende. Han har äfwen på en kort tid lärt sig att läsa mina koncepter. Jag beslöt således, att med ett litet understöd af 17 Rdr Rgs, samt försedd med några af mig skrifna koncepter, låta honom göra en resa omkring de förnämsta byar i Juckasjärwi församling; men saken war derstädes så ny, att några rekryter för N:n icke kunde winnas wid detta första försök... Det skulle således wara behöfligt att oftare bearbeta opinionen uti en sådan församling, hwarest ena hälften består af krögare och den andra af drinkare; men som nämnde Raattamaa är i fattiga omständigheter,

<sid.15>

hwilket är en följd af hans förra oordentliga lefnad *), och N:wännerna i Karesuando äfwenledes äro i saknad af tillgångar: så dristar jag anhålla, att Tit. täcktes utwerka något understöd af Kongl. NF:n, till winnande af förenämnde ändamål.... Jag tror mig i mina förra bref hafwa nämnt, att min verksamhet icke afser endast nykterhet. Den förändring, som nu företer sig i Karesuando församling, går ut på befordrande af en lefwande Christendom, och, ehuru obekant, wågar jag dock hoppas, att Tit. hufwudsakligen öfwerensstämmer med mig i åsigterna och sättet att befordra detta ändamål. Jag har, under en tid af 4 till 5 år, haft tillfälle att samla en mängd af erfarenheter och psykiska rön **), och har derunder wunnit den öfwerlygelsen, att wägen till människohjertat är wisserligen swår att träffa, dock likwäl icke omöjlig att bana....."

[Om icke vårt minne bedrager, så har Sw. NS:ts Dir:n, med anledning af denna skrifwelse, bewiljat det begärda understödet af 13 Rdr 1 sk. Bko för Raattamaas tillämnade N:färd till Juckasjärwi. Wi skole uti något följande nummer af tidningen återkomma till den märkwärdiga rörelse, som bland Lapparne, i ofwannämnde nordligaste Lappmarkssocknar, har föregått]

*) Raattamaa skall förr warit ytterst begifwen på dryckenskap.

**) Rön, ledande till människosjälens och människohjertats kännedom.

<sid.23>

[Den svenska nykterhets-härolden 1849]

Underrättelser från Landsorten.

Lappland.

Wi fortsatte meddelandet af de i förra numret påbegynta berättelserna från Lappmarken. Från Karesuando, i Torneå Lappmark, skrifwes den 9 juni 1848: "Jag kan icke neka mig det nöjet, att relatera något om tillståndet i denna del af Lappmarken. Som bekant är, skulle enligt den sednaste Författningen 9 stycken barn utpensioneras till nybyggare i Torneå Lappmark, i akt och

mening, att desse skulle föda och underwisa barnen. Men arfwodet, 20 rdr banko för hwarje barn, war för litet tilltaget, så att ingen nybyggare wille gå in derpå. Nu har återigen, enligt Kongl. reskript till Consistorium, Pastorerna i Torneå Lappmark fått uppdrag att förfråga sig hos nybyggarna, huru stort arfwode dessa fordra, för att föda och underwisa ett Lappbarn. Det synes således wara

[<sida24>](#)

meningen, att få barnaunderwisningen ställd på denna punkt. Men med den lokalkännedom jag eger, kan jag icke annat finna, än att underwisningen hos nybyggarna blir ganska klen. Ty nybyggarna i denna Lappmark, kunna knappast underwisa sina egna barn, mycket mindre andras. Sedan jag nu haft tillfälle att inhämta resultaterne af skolan i Lainio, hwarom jag förut haft äran underrätta Tit., finnes hos mig intet twifwel öfrigt, att barnen under en skicklig katechets ledning, kunna lära sig mera på ett, än hos en nybyggare på flera år. Jag wille säga, att barnen i Lainio skola lärt sig mera på 4 månader, än de kunna lära sig hos en nybyggare på ett år. Alla barn från Jukkajärvi woro Abcdarier när de kommo till skolan i Lainio den 1:sta Januari. Men wid med dessa barn anställdt förhör den 1:sta Maj, kunde de läsa redigt innantill, med förmåga att uppfatta det lästa styckets innehåll, samt utantill Luthers mindre kateches, med förmåga att göra reda för christendomens hufwudgrunder. Jag är öfwertygad, att dessa barn icke kunnat lära sig så pass mycket på ett helt år, om de warit hos en nybyggare. Oberäknadt den moraliska förädling, som dessa barn wunnit under Katacheten Johan Raattamaas ledning, hade äfwen skolan werkat ganska fördelaktigt, icke allenast på Lainio bys innevånare, hwilka blifwit wäckta till ett nytt andeligt lif, utan äfwen på kringliggande byar i Jukkasjärvi och Pajala, hwarest dryckenskap och krögeri under de sednare åren hade stigit till en förvånande höjd. Genom öfwertygelsens magt hade Raattamaa förmått alla nybyggare i Lainio att kasta bort brännvinet ur sitt hus. Flere hade hållt ut sitt innehafwande bränwin på marken, hwilket knappast lärer wara spordt i Nykterhetswännernas annaler. Detta exempel werkade som en elektrisk stöt på Lapparne och på nästgränsande byar i Jukkasjärvi och Pajala. Lapparne skyndade att sända sina barn till skolan på egen kost, så att lärjungarnes antal wäxte till 50 stycken. Lyckligtwis funnos bland barnen från Karesuando några, som kunde användas som monitörer, så att det blef för Raattamaa möjligt, att sysselsätta alla. Nyheten af en skola, samt berättelsen om Lainios nybyggares tokiga infall att hålla ut sitt bränwin på marken, hade dit lockat mycket folk, från öfre delen af Pajala, samt från angränsande byar i Jukkasjärvi. En del kommo, för att se den besynnerliga förändringen med Lainio by; andre för att wederlägga Raattamaa, och hindra swärmeriet att spridas, men Raat-

[<sida25>](#)

tamaa war för mycket bibelfast, för att kunna wederläggas. De som kommit dit för att disputeras med Raattamaa måste wända om med

bedröfwadt hjerta och med den öfwertygelsen, att de hittills icke haft någon Gud eller någon christendom. Wi hafwa småningom kommit så wida i denna församling, att endast ****och**** "(2:ne s.k. halfherrar)" här återstår som bränwinets förswarare, med några gamla fyllhundar till sällskap, hwilka dock måste wrida sig som ormar i myrstacken. Några N:swänner i Karesuando hade gjort ett litet sammanskott, för att werka till nykterhetens befrämjande i Jukkasjärvi genom brodern till Johan Raattamaa. Denne, eller Pehr Raattamaa, war i sitt naturliga tillstånd ett riktigt wilddjur i fyllan, men har nu blifwit den skarpaste N:s predikant, en skräck för sina fordna supkamrater, så att alla krögare och fyllhundar frukta honom, ehuru han icke werkar annat än genom andeliga wapen. För detta ändamål, eller för att sätta honom i stånd att werka vidare för den goda saken i Jukkasjärvi, Pajala, Kautokeino, Gellivaara och Muonioniska wore det nödigt att få litet understöd af N:wännernas sällskap, om Tit. kunde utwerka något af Centralkomitéen i Stockholm. Det Lappska Nykterhetstal, som trycktes 1847 i Stockholm, på Grefwen och Kammarherren Hamiltons bekostnad, har redan åstadkommit mycken sensation bland Lapparne, men det fordras, att en sådan man som Raattamaa skulle få resa omkring med detta N:stal i Jukkasjärvi, Gellivaara och Kautokeino, för att skärpa den skärpa som redan ligger i sjelfwa afhandlingen, så framt icke Tit. fruktar, att härunder ligger något swärmeri, som är skadligare än bränwinssupandet. Wisseligen hafwa redan många oeniga makar blifwit försonade genom detta swärmeri; många hafwa återburit stulet gods och bedt om förlåtelse för försummelse i tjensten, för andra förbrytelser mot nästan, o.s.w. De fattiga hafwa fått hjelp genom friwilliga sammanskott; till Lainio skola hafwa genom friwilliga gåfwor inom Karesuando och Jukkasjärvi blifwit samlade 95 rdr banko, hwarigenom Katecheten Raattamaa fått sitt arfwode. Men om nu statsanslaget för barnen kommer genom Regeringens beslut att användas på det sätt som ofwan nämndes, så kan ingen skola underhållas mera. Under min visitationsresa i winter hade utnämnde Skolmästaren i Arjeploug inga skolbarn underwisat, som det sades, af brist på skolhus. Uti Jockmock finnas inga

<sid.26>
skolhus, och uti Gellivaara är skolgården förfallen. Jag har framställt saken i Consistorio, och sökt wisa, huruledes de stora kostnader, som fordras för skolebordens iståndsättande, blefwe bättre använda på det sätt, som Missionssällskapet använder sina medel i södra Lappmarken, nemligen genom inackordering af barn i större byar, under ledning af en katechet, men ovisst är, om Consistorium fäster något afseende derpå."

[Den svenska nykterhets-härolden 1851, 139-141]

<sid.139>

Underrättelser från Landsorten.

Lappmarken.

Den absoluta nykterhetsprincipen fortfar uti Karesuando, Juckasjärwi, Kautokeino, samt uti Ryska Lappmarkerna, Muonioniska och Kittilä församlingar, äfwensom samma nykterhetsifwer sprider sig till nästliggande socknar uti Nordlanden och Finnmarken, särdeles uti Alten. Nykterhetsagenter från Karesuando hafwa äfwen försökt att befrämja samma sak uti Lyngen, ehuru med mindre framgång. Uti Gelliware har det lyckats den förut bekante katecheten Raattamaa, att bryta isen bland de enwisa krögarena och drinkarena, sedan han genom nykterhetswännernas friwilliga gåfwor och sammanskott blef satt i stånd att kunna hålla en skola inom Gelliware sockens område. 12 fattiga Lappars och nybyggares barn blefwo här underhållne på nykterhetswännernas bekostnad. Dessa fingo fri underwisning och kost under skoltiden. Skolan besöktes som wanligt af en mängd nyfikna åskådare från alla håll, och Raattamaa fick derigenom tillfälle att fånga dem i den not, som omtalas i Matth. 13: 47. Denna gången lyckades fångsten någorlunda. Raattamaa har endast låtit de mest aktade inom sina distrikter teckna sina namn i nykterhetsföreningen; man förmodar, att ungefärligen hälft-

<sid.140>

ten af Gelliware församlings inwånare hylla den absoluta nykterhetsprincipen. Som både Lappar och nybyggare uti Gelliware stå på en ganska låg ståndpunkt, hwad religionskunskapen beträffar, så har det warit min afsigt, att låta Raattamaa hålla en skola i större skala uti Gelliware nästa winter. De 18 lappbarn, som enligt Reglementet för Ecklesiastikverket i Lappmarken skolat utpensioneras till nybyggare, hafwa äfwen detta år, med Kongl. Majt:s nådiga tillstånd, blifwit förenade med missionskolan i Junosuando by, under ledning af f. d. missionären C. J. Grape, hwilken haft all möda ospard, för att, jemte dessa och andra barns underwisning, jemwäl befrämja nykterheten inom sitt distrikt. Uti Pajala församling fortfar den absoluta nykterhetsprincipen att wara gällande, med undantag af de få, som ännu hafwa den gamla tron, att bränwinet är en Guds wälsignelse. De twenne krögare, som ännu finnas inom socknen, hafwa ganska trög afsättning.

Nykterhetsprincipen har äfwen spridt sig på båda sidor om Torneå elf, bland allmogen; endast i Haparanda och Torneå stad finnas mig weterligen inga nykterhetswänner. Att nykterhetswännerna här mena allwarligt, bewisa de stora uppoffringar, som blifwit gjorda i och för denna sak. Således hafwa gåfworna till skolorna, som blifwit hållna af Raattamaa, uti Lainio 1848, uti Kengis 1849, uti

Tärändö 1850 samt i Gelliware 1851, under dessa 4 åren sammanlagda utgjort 2,516 Rdr, gifna af nykterhetswännerna i Karesuando, Jukkasjärwi och Pajala församlingar. Den summa, som utgår af Lappska Ecklesiastikfonden, för 18 fattiga lappbarns utpensionering (i Torneå lappmark), utgör 540 Rdr rgs årligen, eller för de 4 förenämnda åren till sammanlagda 2,160; och återstår nu af dessa summor en behållning af 1,378 Rdr rgs till nästa winter. De 3 församlingarnes personal utgör cirka 5000 personer. Dessutom hafwa särskilt för nykterhetens befrämjande genom nykterhetswännernas frivilliga gåfwor blifwit insamlade under dessa 4 år 436 Rdr, hwilka blifwit använde sålunda, att nykterhetsagenter blifwit afsände till omkringliggande församlingar, dels i Norska Nordlanden och Finmarken, dels och i Ryska Lappamarkerna, samt till Gelliware och till andra Finska församlingar på Torneå elf. Wissertligen afses härmed icke blott nykterhet, utan en lefwande christendom, hwilken allmogen, lifwad af en högre religiös känsla, söker befordra ibland sina dyrt återlösta

<sid.141>
bröder. Men detta allmogens nit har blifwit bemött med hat och bitterhet af dem, som kalla sig för mera upplysta. Isynnerhet äro handlande förbittrade deröfwer, att allmogen på marknadsplatserna will traktera dem med sanningens bittersalt. Detta skall wara en wedergällning för det de handlande förut trakterat allmogen med bränwin. Allmogen måste ännu köpa spanmål, salt och hampa samt bomullsgarn af de handlande; men bränwin och kramwaror hafwa ingen afsättning. Kaffe köpes ännu af allmogen i större quantum, än som behöfligt wore; dock har jag icke velat yrka dess afskaffande, emedan här finnas många, som icke hafwa boskap, de måste lefwa af sitt arbete, och måste hafwa någon slags supanmat, då de icke kunna förskaffa sig mjölk eller kött, — och hvad Lapparne angår, så hafwa dessa under sina resor på fjellen ännu mindre tillfälle att i en hast få kokad mat; önskligt wore likwäl, att något billigare ämne än kaffe kunde uppfinnas till wärmande och födande dryck.

[slut denna artikel]

[Den svenska Nykterhets-Härolden 1856, 101-103]

<sid.101>

Underrättelser från landsorten. Lappmarken.

Prosten L. L. Læstadius' berättelse till Swenska Nykterhets-Sällskapets Direction.

Pajala den 11 juli 1856.

Hvad nykterheten beträffar, är tillståndet ungefärligen det samma som förut, hwilket kan synas af följande utdrag ur wisitations-acterna för 1856:

1. Arfwidsjaur i Piteå Lappmark. "Å frågan om spirituosa finnes i församlingen, anförde några församlingens ledamöter, att flere blifwit stämde och pliktfälldes för oloflig införsel och minuterung, hwilken åtgärd lär hafwa blifwit widtagen af kronobetjeningen."
2. Arjeplog i Piteå Lappmark. "Ingen kunde förneka, att spirituosa finnas till öfwerflöd, men orsaken dertill kunde af ingen uppgifwas."
"Nybyggarena föregåfwo, att de icke kunna få någon hjälp af Lappen utan föregående traktering. Kronobetjeningen har tagit en del bränwin i beslag, och en del deraf har blifwit med wåld återtaget utan att gerningsmännen kunnat ertappas."
3. Jockmock i Luleå Lappmark. "Spirituosa äro något i aftagande; dock anmärkte kronobetjeningen, att det är omöjligt, att bewaka den widlyftiga Lappmarks-gränsen för oloflig införsel af denna förderfliga wara."
4. Gellivare i Luleå Lappmark. "Församlingen intygade, att spirituosa ännu tidtals finnas, men bruket deraf hade betydiligen aftagit, och synes förswinna allt mer och mer. Några hade äfwen blifwit lagförde för oloflig införsel och minuterung."
5. I Juckasjerfwi i Torneå Lappmark. "Nykterhetsprincipen hyllas nästan allmänt af medlemmarne i denna församling."
6. Karesuando i Torneå Lappmark. "Den absoluta nykterhetsprincipen fortfar att göra sig gällande i denna församling."

<sid.102>

I Pajala församling, fortfar nykterheten med få undantag. Dock finnes några, som hafwa spirituosa, men afsättningen är obetydlig, nykterheten har många anhängare äfwen i Öfwer-Torneå, samt i ryska Öfwer-Torneå, samt i muonioniska. Förtjensten af nykterhetens framsteg i Torneå Lappmark, tillhör katecheten Johan Raattamaa, som håller en ambulatorisk skola i Karesuando, Juckasjerfwi och Gelliware, stundom äfwen inom Pajala församlings område. Äfwen f. d. Vice missionären Grape har mycket bidragit till nykterhetens framgång i dessa församlingar. Inhysesmannen Erik Anders Andersson, som håller ambulatoriska skolor i Öfwer-Torneå, jemte bondesonen Isak Olofsson Kangas, hafwa förtjensten af nykterhetens framsteg i Öfwer-Torneå; men kyrkoherden i Öfwer-Torneå har nu förbjudit dessa folktalare att hålla ambulatoriska skolor i Öfwer-Torneå, ehuru nykterhetens wänner, anhållit om tillstånd, att få hålla dylika skolor. Det förstås, att nykterhetssaken i nordens icke kunnat winna framgång, om icke den religiösa wäckelsen derjemte fått sprida sig. Men samma fiender, som förut funnit sina egennyttiga afsigter förnärmade af allmogens nykterhet kunna aldrig blifwa försonade med den förmodade upphofsmannen

till detta swärmeri. De handlande från Haparanda äfwensom ortens embets- och tjenstemän medhafwa alltid sina materialer till punsch och toddy på sina resor, hwilket de efter gammal wana förtära på gästgifwaregårdarne och tingställena, likasom wille de dermed wisa, sin ringa aktning för den allmänna opinionen inom orten.

Jag hoppas framdeles kunna wisa, hwilken förunderlig werkan den absoluta nykterheten och folkets religiösa sinnesstämning, haft på nativiteten och förminskade mortaliteten. De flesta, som förut warit begifna på starka drycker, hafwa den tiden haft mångahanda krämpor, för hwilka de ansett bränwinet, såsom det bästa läkemedel, men sedan de upphört att suppa, hafwa de fått igen sin helsa, och äro nu fullkomligt öfwertygade derom, att deras förra krämpor warit en följd af supandet. Uti Pajala församling funnos år 1845, 2000 personer; 1850, 2,500; 1855, 3000 personer; wanligen födas 230-250 personer och dö mellan 60 och 70. Qwinnornas glädje öfwer den stora förändringen, är ganska stor, emedan qwinnan får lida mest, när männerna äro begifna på bränwin. Nu har qwinnan fått frid och ro i sitt hus, sedan nykterheten blifwit allmänt; många oeniga makar

<sid.103>

hafwa blifwit försonade; många oeniga grannar förlikte, många fattiga hafwa fått hjälp genom de förmögnares sammanskott, o. s. v.

L. L. Læstadius.

[slut denna artikel]

[Den svenska nykt-härolden 1857, 107-]

<sid.107>

Hwad werkan har Nykterheten på Nativiteten och Mortaliteten?

Nedanstående afhandling rörande nykterheten och det andliga tillståndet i Torneå Lappmark och kringliggande församlingar, som blifwit oss benäget meddelad af Prosten L. L. Læstadius, innehåller så mycket af värde att wi derwid särskildt fästa våra läsares uppmärksamhet.

"Wår namnkunnige Läkare Professor Hus har betraktat dryckenskapslastens werkan på massans fysik; han har ifrån wetenskapens synpunkt wisat huruledes menniskan genom denna last i fysiskt afseende förstör sin helsa, i ekonomiskt afseende förstör sin egendom, i moraliskt afseende sjunker ned under djuren, samt huruledes följderna af denna last öfwergå på barn och barnabarn, hwarigenom Guds hotelser werkligen i bokstaflig mening uppfyllas: "Jag är mächtig att straffa föräldrarne inpå barnen intill tredje och fjerde led." Men likasom bonden kan slå sig i

backen på den satsen, att jorden står och solen går, oaktadt han ser i almanachan att sol- och månförmörkelsen slår in på minuten efter stjernkikares uträkning, så kan icke heller den råa massan öfwetygas af de wetenskapliga bewisen om bränwinets skadlighet, oaktadt en och annan förnimmer, ehuru för sent, att doctorns förutsägelser slå in på minuten. Drinkaren tror icke mera än han will af doctorns spådomar och ännu mindre tror han på nykterhetspredikantens prestlögner. Till och med läkare, som måste taga skäl och reson af wetenskapen, handla ofta emot bättre wetande, när de wilja befordra utdunstningen med ett toddyglas, likasom qwacksalware bota hästar för qwarken med ett qwarter bränwin. — Wi kunna näppeligen hoppas, att någon drinkare blir öfwetygad af ziffror om nykterhetens werkan på

<sid.108>

menniskans helsa och wälstånd, ehuru alla, som förut begagnat bränwinet såsom läkemedel emot hwarjehanda dels verkliga, dels inbillade krämpor, försäkra, att de fått igen helsan, så snart de upphörde med brännwinssupandet. Men det understöd, som våra nykterhetspredikanter i norden erhållit af nykterhetens befrämjare i södern har gifwit oss anledning, att på något sätt bewisa vår erkänsla om icke på annat sätt åtminstone genom en underrättelse om tillståndet här i norden. Wi hafwa förskaffat oss utdrag af mortalitets-tabellerna uti de församlingar, som höra till Lappmarkens norra distrikt: det är på grund af dessa ziffror, som wi wilja bewisa nykterhetens werkan på Nativiteten och Mortaliteten. Nykterhetsifwern i Torneå Lappmark tog sin början i Karesuando, ifrån och med år 1846, då den absoluta Nykterhetsprincipen gjorde sig gällande ibland Lappallmogen till följe af den andeliga wäckelse, som der uppkom och spridde sig till nästgränsande församlingar. Första början till denna wäckelse och anledningen dertill är beskrifwen uti Tidskriften "Ens Ropandes Röst i öknen," som utkom i Piteå i 3 årgångar, 1852, 1853, och 1854; wi wilja endast tillägga, att hwarje absolut nykterhetsvän war tillika nykterhetstalare, hwartill äfwen kom den omständigheten, att den wäldige folktalaren Johan Raattamaa verkade kraftigt för nykterhetens sak i Missionskolan. Detta war egentliga anledningen till nykterhetens hastiga framsteg i Torneå Lappmark. Det låter wisserligen otroligt, att i Jukkasjärvi församling, hwarest bränwinswäsendet hade stigit till sin högsta höjd (man räknar 7000 kannor om året på en folkmängd af 1300 personer), hade genom Raattamaas 2-åriga verksamhet i Missionsskolan alla bränwinsfastager blifwit bortsopade likasom genom ett trollslag, oaktadt Presten i församlingen war en drinkare och hade ingen kraft att höja sin röst till nykterhetens förmån. Dryckenskapsperiodens början i Lappmarkerna kan icke med någon säkerhet bestämmas. Endast det wet man med wisshet, att Presterna i Lappmarken ifrån 1650 till 1750 trakterade sina tiondegifware med öl, hwilket de tillverkade af den lönespannemål, som de erhöllo af Kronan,

hwadan och en berusad menniska ännu i denna dag kallas af Lapparne "ölige" (vuollagin) eller "skåligger" (Kaarrimin) af skålen eller kappen, hwarur ölet dracks. Gamla personer hafwer berättat att i deras barndom fanns intet bränwin i hela församlingen, utom marknadstiderna. Men 1760- eller 70-

<sid.109>

talet började Presterna i Lappmarken att traktera sina tiondegifware med bränwin, och derifrån härleder sig början till Lappallmogens fyllerilast. Emellan 1800 och 1810 fanns i Enontekis församling en sockenskrifware, som tillika idkade handel med Lappallmogen. Denne man blef den första storkrögare i orten, hwarefter småningom äfwen andra började hålla krog; enligt trowärdiga berättelser fanns på 1810- och 1820-talet en Prest i Enontekis, som predikade wäldeligen emot swalg och dryckenskap, men tillät dock sin hurstru att hålla krog i prestgården under påstående gudstjenst. Sådane exempel werkade naturligtwis en helt annan öfvertygelse hos församlingen än den som Presten låtsade befrämja i kyrkan. När Lapparne började blifwa ostyriga af ruset, som de fått af fru pastorskan, då körde Pastorn ut dem med hugg och slag; en sådan lagpredikan kunde icke heller werka någon fast öfvertygelse hos folket, att Pastorn war en andans man. Efter den tiden fick Karesuando församling, (som utgör halfwa delen af Enontekis, eller Swenska andelen af Enontekis) en pastor, som något mjukade opp den hårda jordmånen genom sin förmåga att hålla rörande tal, hwarigenom många tårar utpressades af de känslofulla och gråtmilda qwinnorna, men någon förändring i fylleriwäsendet förspordes icke. De tårar, som wattnade de blödigas kinder, torkade bort, i fria luften, så snart de kommo ut ur helgedomen. Om någon af de hemmawarande frågade dem, som bewistat gudstjensten: "han höll en wacker predikan." Men frågade man: hwad innehöll predikan? Det wisste ingen. Författaren till denna afhandling har försökt att utgrunda huru det kom till, att en andelig talare, som extempore kunde mjölka hela stäfwan full med tårar, icke egde någon kraft, att werka på folkets öfvertygelse. Mot hans lefwerne hade man ingenting at[t] anmärka; han afskydde öfwerlastade personer, men skänkte i ett glas åt sina tiondegifware; man kunde med skäl säga: hwarföre kunde han aldrig få den öfvertygelsen, att detta enda glas skämde bort alltsammans? På denna punkt stodo nykterhetsaffärerna när första bränwinsförbudet kom till Lappmarken. Presterna i Lappmarken hade klagat deröfwer, att Religions sanningar icke kunde werka på folkets öfvertygelse, så länge som bränwin fanns att tillgå; och lärer Consistorium i Hernösand i anledning af dessa klagomål, som åtföljde visitationsacterna, hafwa framställt för-

<sid.110>

hållandet hos Kongl. Maj:t, hwaraf det första bränwinsförbudet blef en följd, hwilket innehåller, att ingen wid 33 Rdr 16 sk. Bankos vite jemte warans konfiskation, må föra bränwin öfver

Lappmarksgränsen. Men detta förbud verkade intet; ty först och främst kan Lappmarksgränsen icke bewakas, och för det andra hade kronobetjeningen, som skulle bewaka, sitt eget intresse att bewaka, i afseende på bränwinshandeln med Lappallmogen, så att förbudet verkade ingenting. De handlande förde kognac och färgadt bränwin till Lappmarkerna, och ingen länsman syntes till wid krogdisken, utom wid de tillfällen då han sjelf behöfde taga sig en tår på tand. Men klagomål anfördes vidare af presterskapet wid visitationerna, deröfwer att bränwinsinförsel icke kunde förekommas, så länge som rom och kognac wolo lofliga. Då utfärdades det andra förbudet, hwarigenom alla spritdrycker förbödos till införsel i Lappmarken. Men der ingen eftersyn fanns, der war också ingen åklagare, och ingen domare.

De handlande införde samma blindirum blandarium, under namn af "spanskt win" och wisade för misstänkta personer, som händelsewis kunde komma in i kramboden, att de werkligen hade "spanskt win" att bjuda på, uti en kutting, som de förwarat ofrusen mellan benen uti sin resslåde: men så snart kronans man wände ryggen, tog man fram af det blandade, hwarmed handlanden plögade sina kunder, och lät rinna i smärre fat, kuttingar eller krus, till uppbyggelse och hugswalelse för de bedröfwade själar. Så stodo sakerna, när wäckelsen kom, och gjorde slut på allt detta. Raattamaa, den jorddrifwaren, ref opp den andeliga jordmånen, uti Karesuando, Jukkasjärwi[,] Muonioniska, Pajala och andra följde hans fotspår. F. d. Vice missionären C. J. Grape arbetade uti Herrans wingård, i Pajala, Hietaniemi och Jukkasjärvi; swarfwaren Erik Anders Andersson och bondesonen Isak Kruga hafwa äfwen arbetat hwarje år uti Öfwer-Torne och Hietaniemi medan Raattamaa fortsätter sitt arbete i Gellivare. Genom dessa personers nitiska bemödanden, går wäckelsen och med densamma nykterhetssaken framåt och sprider sig på gränsen mot Finland till Muonio, Turtula och Alkula eller Ryska Öfwer-Torne. Detta är nu ett historiskt faktum, att wäckelsen och nykterheten sprider sig bland massan af folket, genom dessa enfaldiga män ur hopen; men det är också ett lika säkert historiskt faktum, att ståndspersonerna, ortens embetsmän

[<sid.111>](#)

och kronobetjeningen sätta sig öfwer den allmänna opinionen i orten, (härifrån undantages presterskapet och kronobetjeningen i Karesuando och Jukkasjärvi, äfwensom den ene länsmannen i Gellivare. Men alla andra ståndspersoner, embetsmän och handlande wilja bruka sin gamla köttsliga frihet, både hemma och på resor i de nykterhetsälskande församlingarne; troligen kommer det deraf att de "hata allt twång, äfwen det moraliska och religiösa twånget." Nykterheten är nemligen ett twång, som den naturliga menniskan icke will underkasta sig.

Wi gå nu att undersöka nykterhetens werkan på allmogens helsa och wälstånd samt på nativiteten och mortaliteten. Wi börja med Karesuando, hwarest nykterhetsifwern först tog sin början.

Födde, Wigde och Döde i Karesuando från 1835 till och med 1845:

Årtal.	Födde.	Oäkta.	Döde.	Wigda.	Folkmängd	Förökn:g	Förminskning
						Förökn:g	Förminskning
1835	23	1	21	9	747		
1836	31	-	11	8	769	22	
1837	28	1	20	7	778	9	
1838	31	-	25	8	775	-	3
1839	22	1	37	9	748	-	27
1840	24	-	12	13	771		
1841	35	-	16	8	790		
1842	33	1	22	6	799		
1843	36	1	9	1	826	Flere födde än döde Under 10 år	
1844	29	-	8	2	843		
1845	26	2	14	10	809		
Summa	317	7	195	81	8,655	129	
Medium	31 $\frac{7}{10}$	$\frac{7}{10}$	19 $\frac{5}{10}$	8 $\frac{1}{10}$	865 $\frac{5}{10}$	12 $\frac{9}{10}$	
Procent	3,47	-	2,26	9,009			

De föddas och dödas procent af folkmängdens summa.

Wid första kolumnen anmärkes att Lappqwinnorna icke äro serdeles fruktsamma. Den köld, hwaruti de wistas, påskyndar icke blodomloppet. Dessutom finnes ibland Lapparne sällan den passion, som kallas kärlek, emedan Lappqwinnan icke får wälja sig man, utan måste rätta sig efter föräldrarnas egennyttiga beräkningar. Man wet att kärleken påskyndar blodomloppet, och werkar sålunda på könet, hwaremot

[<sid.112>](#)

kallsinnighet har en motsatt werkan. Derföre hafwa Lapparne i allmänhet färre barn än finnarne, hwilkas qwinnor wistas i warma pörten. Wärmen påskyndar blodomloppet, och werkar sålunda på könsdriften. En lappqwinna har sällan mer än fem barn, men en finska har ofta 10. Måhända bidrager äfwen det tjocka halfgräddade brödet till finska qwinnornas fruktsamhet.

Uti andra columnen anmärkes att ibland de 7 oäkta barnen äro endast två af lappsk härkomst.

Wid tredje columnen kunna wi göra den anmärkningen, att lapparnes barn dö sällan i sin späda ålder, hwaremot dödligheten bland finnarne barn är vida större. Detta kommer deraf, att lapparne uppamma sina barn med bröstet, hwaremot finnarne föda sina barn med nappen, hwilket är en pest för barnen. Lapparne hålla sina barn torra och warma uti kanten af en urhålkad klabb, hwilken de föra med sig på sina resor, med fin hwit mossa inunder barnet, hwaremot finnarne qwinnor hindras af en falsk ambition att hafwa sina barn uti en sådan wagga, som kan hålla barnen

torra, och som kunde göra det möjligt för dem, att hålla sina dibarn wid bröstet. Hvad som nu är sagt om finnarnes qwinnor, ligger icke nybyggarnes hustrur till last, emedan dessa merändels hafwa sina barn i lappkanten; men redan i Pajala anser sig den förnäma bondhustrun wara så pass civiliserad och skild ifrån all lapptäf, att hon icke kan låta förmå sig, att nyttja samma slags wagga som lappen. Deri ligger orsaken till den stora dödlighet, som herrskar bland finnarnes dibarn. (Forts.)

[Den svenska nykt-härolden 1857]

<sida118>

Hwad werkan har Nykterheten på Nativiteten och Mortaliteten?

(Forsts. fr. föreg. n:o).

Widare anmärktes, wid tredje kolumnen att smittosamma sjukdomar herrskat i Karesuando åren 1837, 1838 och 1839,

<sida119>

hwilket är orsaken till den större dödlighet, som inträffat dessa år. Men i alla fall har också bränwinet deruti sin del, ty det är en allmän erfarenhet, att en kropp, som är enerverad, har mindre kraft att stå emot sjukdomen. Många hade ådragit sig bröstsjukdomar genom fylleri, och många fingo håll och stygn efter ett långvarigt rus. Fyra personer hafwa rent af supit ihjel sig under denna period, utom flere som förkylt sig och mistat antingen hand eller fot genom förkylning, hwilken de ådragit sig under ruset. Så hafwa också de flesta barn skrikit på sig nafwelbråk, under det deras mödrar legat som lik i fyllan.

Födde, wigde och döde i Karesuando från 1846 till och med 1855.

Årtal	Födde.	Wigde.	Döde.	Folkmängd.
1846	25	4	3	831
1847	22	4	13	841
1848	35	7	22	854
1849	32	8	10	873
1850	32	8	12	895
1851	34	7	24	903
1852	38	8	19	913
1853	39	9	9	952
1854	37	8	12	984
1855	47	1	11	1024
Summa	341	64	135	9070 206
				Flere födde än döde
med	34 1/10	6 4/10	13 5/10	907 procent
procent	3,74		1,48	P. af sednare P.
procent	3,47		2,26	Fylleri P. Proc. af förra P.
skilnad	0,27		0,78	

Plus

minus.

Anm. Den första märkbara förändring under denna period observerades uti andra kolumnen, hwarest ingen oäkta född finnes; hwaremot de äkta barnens antal tilltagit i större skala, ehuru de ingångna äktenskapen varit färre än under föregående period. Detta bewisar, att fruktsamheten har tilltagit hos de gifta, hwaremot dödligheten har minskats, ehuru

<sid.120>

folkmängden under hela perioden varit större än under föregående period. Denna minskning i dödligheten kan icke härröra af en blott tillfällighet. Ty ehuruwäl folkmängden under denna period ökats icke blott derföre, att de föddes antal tilltagit och de dödas antal aftagit, utan äfwen derföre, att flere Lappfamiljer inflyttat från Koutokeino; så borde likwäl dödligheten hafwa tilltagit i proportion mot folkmängden; men nu har den omständigheten inträffat, att folkmängden förökats, men dödligheten har förminskats. Måne icke detta har sin grund deruti, att det tärande giftet, som under förra perioden förorsakade en större dödlighet, har under sednare perioden förswunnit? Massans blod har blifwit renadt; matsmältningen har blifwit ordentlig, likasom ock de flesta drinkare hafwa måst erkänna att de fått igen sin helsa, sedan de slutade supa. Under bränwinsperioden sökte man bot i bränwinskuren för dels verkliga dels inbillade krämpor. Den ena försökte att döfwa maskarne med bränwin, en annan klagade öfwer magkrämpor, den tredje hade små myror i hufwudet, den fjerde hade ryggvärk, och allt detta skulle botas med kamfertsbränwin, eller pepparbränwin, eller glödgadt bränwin. Men sedan bränwinet blef slut, så upphörde de förmenta krämporne. Det löjligaste af allt under bränwinsperioden war den allmänna folktron, att den som genom fylleri hade ådragit sig delirium tremens, eller fyllerigalenskap, hade blifwit förtrollad af elaka trollpackor, och tog då sin tillflygt till någon, som utgaf sig för att wara en trollkarl; en sådan förde sin patient till kyrkogården och gaf in åt honom en så kallad trolldryck, som skulle bota honom för skrällen. Allt detta har förswunnit efter wäckelsen; widskepelsen har genom wäckelsen blifwit likasom bortsopad ur folkets inbillning. Inga "maahiset" (underjordiska menniskor), inga "manalaiset" (de aflidnas andar), inga "äpäret" (utbölingar, eller mördade barns andar), inga "wedenhaltiat" (sjörån), hwilka underjordiska makter spökade i folkets inbillning före wäckelsen, finnas nu mera till. Inga trollkarlar anlitas af de wäckta. Man war under en wiss period af wäckelsen nära att förkasta äfwen naturliga läkemedel, och war det med möda, som jag kunde öfwertryga dem med bewis ur Bibeln, att naturliga läkemedel icke woro förgäfwes skapade. Att alla onödiga rättegångar upphörde, är redan bekant genom Nykterhetssällskapets årsberättelser 1852 och 1855 etc.

<sid.121>

Födde, wigde och döde i Jukkasjärvi ifrån 1835 till och med 1845.

Årtal.	Födde äkta.	Födde oäkta	Wigde.	Döde.	Folkmängd.	
1835	41		7	25	1198	
1836	47		4	26	1221	
1837	28		4	22	1230	
1838	47	3	5	22	1252	
1839	27		8	43	1244	
1840	44		7	23	1250	
1841	40		5	48	1245	
1842	49		8	19	1278	
1843	35	3	7	17	1294	
1844	39	1	7	24	1294	Flere fødde Än döde <u>168</u> <u>15 8/10</u>
1845	49	3	9	19	1345	
Summa	446	10	71	288	13871	
Mediu m	44 6/10	1	7 1/10	28 8/10	1387	

Procent 3.21

2,06 fylleriproc. i Jukkasj.

Kares. 3.47

2,26 fylleriproc. i Karesuando.

Af första kolumnen synes, att procenten af de födda, är något större i Karesuando än i Jukkasjärvi, hwilket härrör deraf, att procenten af wigda par äfwenledes är större i Karesuando, ehuru folkmängden i Jukkasjärvi alltid varit större. Detta kommer deraf, att allmogen i Karesuando icke blifwit så utfattig som allmogen i Jukkasjärvi. Lappallmogen är nemligen så pass försigtig, att utfattiga icke gifta sig. Utfattiga Lappars och utfattiga nybyggares barn måste ut och tjena för att derigenom samla sig en liten förmögenhet. Men i Karesuando hafwa icke många Lappar varit så utfattiga, att deras barn icke kunnat gifta sig. Det bör anmärkas, att superiet i Karesuando aldrig kommit till den höjd som i Jukkasjärvi, förnämligast derföre, att få nybyggare i Karesuando varit så pass bemedlade, att de kunnat köpa ett 100- eller 120-kannfat af de handlande, för att dermed kunna någorlunda hederligt börja sin krogrörelse, hwaremot nybyggarna i Jukkasjärvi varit mera försigkomne i ekonomiskt hänseende. Deföre hafwa de genom sitt ohejdade krögeri kunnat draga under sig Lapparnes renhjordar, så att nybyggarna på sednare tider haft större renhjordar än Lapparne.

<sid.122>

På 1800-talet funnos i Jukkasjärvi mer än 190 skattelappar, men nu finnas der icke mer än 50. Uti andra kolumnen äro upptagne 10 oäkta barn, hwarwid gäller samma anmärkning som i Karesuando, att största delen af dessa batarder äro af Finsk race. Procenten af de döda uti fjerde kolumnen är något större i Karesuando, hwilket

har sin grund deruti, att de fattiga Lapparne i Jukkasjärvi hafwa flyttat till Norrige, sedan de hade supit upp all sin förmögenhet. Dessa utfattiga Lappar hafwa naturligtwis dött i Norrige utan att hafwa blifwit intagne i tabellerna, hwaremot i Karesuando icke funnits många Lappar, som för sin fattigdom nödgats flytta till Norrige. För öfrigt bör anmärkas, att rensjukdomar oftare warit i Jukkasjärvi än i Karesuando, så att icke all fattigdom bland Lappallmogen kan tillskrifwas bränwinet allena. Men att bränwinet förorsakat det mesta, derom äro alla öfvertygade. Sex personer hafwa weterligen ljutit döden af starka drycker under denna period.

Födde, wigde och döde i Jukkasjärvi 1846 till och med år 1855.

Årtal.	Födde.	Oäkta.	Wigde.	Döde.	Folkmängd.
1846	54	3	7	23	1371
1847	41	2	9	19	1594
1848	51		18	14	1456
1849	35		14	25	1467
1850	46	1	17	29	1462
1851	65		18	32	1496
1852	41		11	22	1522
1853	58		7	28	1563
1854	56		10	21	1602
1855	73		14	21	1659
Summa	520	7	125	234	14992
Medium	52		19 5/10	23 4/10	1492 2/10
Procent	3,46			1,56	Nykterh. Proc. af folkm.
Procent	3,21			2,06	Fylleriproc.
Skillnad	025			0,50	

plus

minus.

Här märkes nu, att nativiteten förökats med 0,25, hwaremot mortaliteten förminskats med 0,50, hwarwid samma an-
<sid.123>

märkning gäller som i Karesuando, att detta icke kan wara en blott tillfällighet, utan werkligen har sin grund uti folkets förändrade lefnadssätt; alldenstund den betydligt förökade folkmängden, hade bort medföra en deremot swarande procent i mortaliteten. Men nu har just motsatsen inträffat. Dessa ziffror äro talande; ty 0,5 plus i nativiteten och 0,50 minus i mortaliteten utgöra ett plus 0,75 i folkförökningen. I synnerhet är förminskningen i mortaliteten ett talande bewis, att bränwinet under fylleriperioden i förtid gifwit många offer åt döden. Derom äro wäl alla förnuftiga menniskor öfvertygade, att sedeförderfwet medför många sjukdomar och förtidig död. Men man kan icke med säkerhet beräkna, hwilken werkan ett nyktert och mera med naturens ordning öfwerensstämmande lefnadssätt kan hafwa på nativiteten och mortaliteten, hwarföre en allmän och hastig förändring icke

föregått. Men uti förenämnde församlingar har det blifwit en möjlighet att beräkna följderna med ziffror.

Wid anställd jemförelse mellan nativiteten och mortaliteten i Karesuando och Jukkasjärvi finner man, att nativiteten i Karesuando under nykterhetsperioden warit 0,28 större, men mortaliteten 0,08 mindre än i Jukkasjärvi under samma period. Det förra kommer af den större procenten wigda; det sednare härrör deraf, att bränwinets dödande verkningar upphörde först i Karesuando. I sednare tider hafwa flere inflyttningar skett ifrån Pajala till Jukkasjärvi. Detta är orsaken till de 7 oäkta barnen, som under nykterhetsperioden blifwit födda i Jukkasjärvi. Åtminstone kan ingen allmän slutsats göras och det så kallade swärmeriet till könsdriftens stegring [?]¹ såsom några beställsamma skribenter i Norrbottens Tidning påstått. Sedligheten i Karesuando bewisar motsatsen. Man må icke föreställa sig att alla äro wäckta derföre, att alla äro nyktra uti en ort, der intet spirituost finnes. Snarare wisar sig bränwinets verkningar på könsdriften så wäl i Karesuando, som i Jukkasjärvi, och ännu mera i Pajala. Hwad den egentliga bråttmålsstatistiken beträffar i dessa församlingar före och efter wäckelsen, så är det redan wisat i Nykterhetssällskapets årsberättelser, att inga brottmål förewarit wid tinget uti dessa församlingar efter wäckelsen, likasom ock andra civila mål och processer upphört.

Wi gå nu till Pajala församling, hwarest ett annat lefnadssätt är rådande både i mat och klädsel. I Lappmarken

<sid.124>

äro kött och fläsk hwardagsrätter, i Pajala deremot kornbröd och surmjölk; sällan får man der smaka kött och fisk. I Lappmarken äro alla wäl klädda efter klimatet, men i Pajala efter modet. Derföre förekomma i Pajala ofta förkylningar om lifwet, hwaraf följa åtskilliga sjukdomar och en förtidig död. I Lappmarken fanns hwarken dans- eller sänglag, men i Pajala dansades och på dansen följde sänglag bland ungdomen, hwaraf följderna igenfinnas i tabellerna

¹ Skrivfel i meningen. Borde nog stå ungefär så: "Åtminstone kan ingen allmän slutsats göras av det så kallade swärmeriets påverkan till könsdriftens stegring, såsom några beställsamma skribenter i Norrbottens Tidning påstått." / Se Norrbottens Tidning / Inskrivarens anmärkning /

Födde, wigde och döde i Pajala från 1835 till och med 1845.

Årtal.	Födde äkta.	Oäkta.	Wigde.	Döde.	Folkmängd.
1835	75	6	12	71	2023
1836	81	5	14	45	2027
1837	63	2	14	37	1993
1838	64	3	7	49	1998
1839	66	1	11	106	1945
1840	61	3	11	64	1944
1841	70	1	22	40	2095
1842	87	4	22	42	2064
1843	95	7	19	63	2109
1844	112	4	21	41	2192
1845	107	5	22	57	2276
Summa	871	41	175	615	22,668
Medium	87 1/10	4 3/10[?]	17 5/10	60 5/10	2266 8/20
Procent	4,02	0,176	0,77	2,71	Fylleriprocent.
Kares.	3,47			2,71	Fylleriprocent.
Jukkasj.	3,21			2,26	Fylleriprocent.

Flere födde
än döde 297

(Forts.)

[\[Den svenska nykt-härolden 1857\]](#)

<sid.136>

Hwad werkan har Nykterheten på Nativiteten och Mortaliteten?

(Forts- från föreg. N:r)

Anm. Wid jemförelse med Nativiteten i de tre församlingarne inhemtas, att Nativiteten i Pajala öfwerstiger Nativit. I Karesuando med 0,55, och Nativ. I Jukkasjärvi med 0,81 procent, hwilket förhållande bekräftar, hwad wi ofwanföre anmärkt, att Finnarne äro fruktsammare än Lapparne, af ofwananfödda skäl; hwaremot Mortaliteten bland Finnarne är större än bland Lapparne, dels derföre, att Finnarne uppamma sina barn med Nappen, dels och derföre att de icke bruka kläder efter klimatet, utan efter modet. Så kan man ock lätteligen begripa, att smittosamma sjukdomar äro mycket mera dödande till folkrikare orter än i ödemarken, hwarest smittan icke hinner utbreda sig. Alla dessa förhållanden tillsamman tagna, men isynnerhet den omständigheten, att späda dibarn icke hållas wid bröstet utan wid nappen, förorsakar den större dödligheten bland Finnarne. Mortaliteten i Pajala öfwerstiger således mortaliteten i Karesuando med 0,45, och Jukkasjärvi med 0,65 procent.

<sid.137>

Emot högfärden i Torneå Lappmark behöfwer man numera icke predika, ty Lapparne hafwa längesedan föryttrat och aflagt sina silfwerbälten, silfwerkragar, silfwerstop, kannor, bägare, kasar och

skedar och nybyggarena i Torneå Lappmark hafwa aldrig förskaffat sig några granna herrskapskläder, ty de gå merendels i sina hemmagjorda kläder, och derutanpå bruka de draga en warm renskinnspels, som stoppar godt emot kölden, ware sig i kyrkan eller ute på marken.

Men i Pajala klagar man ofta öfwer ådragna förkylningar i kyrkan och på resor, och hwaraf kommer det? Jo deraf att de icke hafwa råd att förskaffa sig passande winterkläder, eller om ock somliga hafwa råd, så anstår det icke herrskapsklädda bönder att gå med renskinnspels i kyrkan, med snefwa bomullsklänningar och silkesdukar, samt en med fint klädesöfwerdrag försedd Siberisk lammskinnspels, kan icke förkylningar undvikas under 40 graders köld. Emot denna högfärd har man försökt att predika både helgendag och örk [[ärk](#)], här i Pajala nemligen, men icke så i Öfwer-Torne; och i Haparanda, hwarest för många år sedan en del af allmogen började aflägga sina rosenfärgade silkesdukar och annan öfwerflödig grannlåt, som alldeles icke passade efter klimatet, der började pastor i församlingen att offentligen predika emot detta "svärmeri" förebärande, att det icke passar att gå i kyrkan med kläder från ladugården.

Jag har rest omkring hela Sweriges rike, men ingenstädes har jag sett så mycken flärd och dumhögfärd i klädsel bland allmogen, som i Norrland, Wester- och Norrbotten, samt och synnerligen bland Finnarne på Torneåelfs område. Denna dumhögfärd i klädsel, som alldeles icke passar efter landets hårda klimat borde presterna motverka, men faller sig beqvämare för dem, att låta oförnuftiga och onaturliga seder och bruk florera bland allmogen, än att gifwa sig i kamp och strid med inrotade syndawanor. Allmogen i Norrland är mycket benägen att efterapa ståndspersonernas dumma seder och bruk i klädsel, hwilken alldeles icke passa efter klimatet, icke efter allmogens lefnadssätt i öfrigt, men om köpmannen riktar sig på allmogens dårskaper, så borde åtminstone Läraren motverka sådana dårskaper, som äro skadliga för allmogens helsa och wälstånd.

Om bränwinets skadliga verkningar föröfrigt uti ekonomiskt och moraliskt afseende hafwa wi i Pajala församlingar

[<sid.138>](#)

anmärkt 5 sjelfmord och 10 drunknade under föregående period. Uti tabellerna finnes antecknade 41 oäkta barn, af hwilka en del måste härleda sig från alkoholens werkan på könsdriften. Ingen är antecknad såsom död af starka drycker, men att likwäl mången supit ihjäl sig, det erinrar sig nu mången nykterhetsvän efteråt, ehuru sådant naturligtwis icke blifwit uppgifwit som dödsorsak. Tre personer hafwa varit plågade af delirium, hwilket den widskepliga allmogen ansett som en werkan af "**Manalaiset**," det will säga de aflidnas andar, för hwilken sjukdom man sökte bot hos någon trollkarl, men det är mig obekant om någon på detta sätt blifwit

botad för skrällen. Att brännwinet är närmaste anledningen till oenighet i äktenskapet, är en bekant sak. Och sådana oenigheter hafwa, tywärr warit allmänt bekanta i Pajala, men genom den sednare inträffade förändringen i lefnadssättet, hafwa de flesta oeniga makar blifwit försonade.

Födde, wigde och döde i Pajala ifrån 1846 till och med 1856.

Årtal.	Födde.	Oäkta.	Döde.	Wigde.	Folkmängd.
1846	120	6	56	19	2388
1847	113	8	41	21	2484
1848	108	6	48	19	2564
1849	105	5	51	25	2630
1850	122	5	46	25	2691
1851	110	4	94	23	2714
1852	151	2	68	21	2770
1853	121	6	46	19	2859
1854	136	4	52	36	2947
1855	140	4	58	29	3009
1856	137	5	71	25	3089
Summa	1363	55	631	262	30125
Medium	136 $\frac{3}{10}$	5 $\frac{5}{10}$	63 $\frac{1}{10}$	26 $\frac{2}{10}$	3012 $\frac{5}{10}$
Procent	4,70	0,116	2,09	0,83	Nykterhets- -perioden.
Procent	4,02	0,176	2,71	0,77	Fylleri- -perioden.
Skilnad	0,68	0,060	0,62	0,06	

Anm. Äfwen här wisar sig Nykterhetens werkan både på Nativiteten och Mortaliteten. Oaktadt Folkmängdens hastiga förökning, har dock Mortaliteten warit 0,62 mindre än

<sid.139>

under förra perioden. Wi kunna icke berömma oss af en absolut nykterhet i hela Församlingen, emedan här finnas dels några måttliga drinkare, som icke kunna undwara sitt toddyglas till hwilket hederliga parti äfwen ståndspersonerna höra, nemligen verkliga herrar och halfherrar, dels ock några hederliga krögare, som icke akta för rof att öfwerwinna de få Bachitillbedjare, som här finnas utan göra äfwen hwad de kunna för att göra proselyter, och finna en diabolisk glädje uti, att komma de swaga till fall. Den strid som här utkämpas är ingen barnlek, utan en werkelig strid emellan infernalisiska och moraliska passioner, en strid, som utkämpas på andans fält. Den egennyttige krögaren å ena sidan, som sugit ut allmogens swett och möda med sitt tärande gift, å andra sidan den nyss waknade känslan af det gräseliga elände, hwaruti den brännande bränwinstörsten störtat en hel massa af drinkare, med deras hustrur och barn; allt detta har uppväckt både hat och bitterhet å krögarens sida, hwilkas indrägtiga bränwinshandel blef tillintetgjord. När krögaren fyllde bonden, då blef krögaren rik: han

köpte begärligt det kram, som krögaren utbredde. Och deruti bestod krögarens förnämsta winst, att han fick sälja sina waror för ett högt pris, hwilket bonden icke afprutade, när han "hade sig i kappen". Nu ser allmogen sig wäl före, innan de köper en wara, som han kan umbära.

De oäkta Barnens antal har wäl blifwit ökad med 0,060, men det är icke så till förstående, som skulle all osedlighet förswinna med bränwinet. Könsdriften är nemligen en naturdrift, som är menniskan medfödd, hwaremot fylleriet är en förwärfwad passion, som kan upphöra genom wanan, likasom den ock förwärfwes genom wanan. De drinkare, som genom wäckelsen fått afsky för bränwinet, hafwa den erfarenhet, att de icke känna någon frestelse vidare, ty sjelfwa begäret har upphört; men så förhåller det sig icke med könsdriften, som är en medfödd drift. I Pajala församling finnas ännu många nyktra hedningar, och dessa hafwa hwarken wilja eller kraft att strida emot köttens begärelser. Dessutom innebär icke den religiösa wäckelsen, passionernas upphörande, hwilken lära drifwes i Påfwedömet; utan wäckelsen medför passionernas stegring, enligt Apostelen Pauli erfarenhet: **"Lagen uppväckte i mig all begärelse."** Men den innebär derjemte en kraft hos den troende, att öfwerwinna sina begärelser; men den som faller för frestelsen, han har redan förut fallit ifrån [<sid.140>](#)

Tron, enligt Apostelen Johannes vittnesbörd: **"Vår tro är den kraft, som öfwerwinner werlden."** Wi hafwa i Pajala öfwer 70 oägta födde, som ännu äro i lif, men meningen har warit, att könsdriften skulle få tillfridsställas icke hemligen, utan uppenbarligen, genom lagliga äktenskap, ehuru äfwen detta har sina menliga följder, när en del gifta sig med två tom[m]a händer, hwarigenom många fattiga tillkomma i församlingen. Men för barnen är det bättre, att de åtminstone hafwa weterliga föräldrar, som kunna draga försorg om barnens uppfostran och wård.

Jemförelse mellan alla 3 församlingarne. Procent af

Fylleri-Proc	Födde.	Döde.	Oäkta.	Wigde.	Öfwewägande	Minst Mortalitet.
Karesuando	3,47	2,26	0,8	0,93	Wigde.	
Jukkasjärvi	3,21	2,06	0,07	0,52	Nativ.	
Pajala	4,02	2,71	0,17	0,77	Födde och döde	
Summa	10,70	7,03	0,32	2,22		

Procent af hela folkmängden i alla tre församlingarne.

Födde.	Döde.	Oäkta.	Wigde.	Fylleri- perioden (Forts.)
3,6156	2,4295	0,1283	0,7244	

[<sid.145>](#)

Den Swenske Nykterhets-Härolden.

N:o 10. October 1857. 12 Årg.

Hwad werkan har Nykterheten på Nativiteten och Mortaliteten?

(Forts. fr. föreg. N:o.)

Jemförelse mellan alla tre församlingarne. Procent af

Nykterh.-pers.	Födde.	Döde.	Oäkta.	Wigde.	Öfwerwägande
Karesuando	3,74	1,48	0,000	0,70	inga oäkta.
Jukkasjärvi		3,46	1,56	0,04	0,83
<u>Pajala</u>	<u>4,70</u>	<u>2,09</u>	<u>0,11</u>	<u>0,83</u>	<u>Födde och</u>
<u>döde</u>					
Summa	11,90	5,13	0,15	2,36	

Procent af hela folkmängden i alla tre Församlingarne.

	Födde.	Döde.	Oäkta.	Wigde.
Nykterh.-pers	4,1043	1,8454	0,1199	0,831
Fylleri-Per.	3,6156	2,4295	0,1283	0,7244
Skillnad	0,5887	0,5841	0,0084	0,1097

Nativitet + 0,5887. Mortalitet – 0,5841 gör i folkmängden 1 procent, och 17 decimalers tillökning under den nyktra perioden, hwarwid Mortalitetens förminskning måste ådraga sig en synnerlig uppmärksamhet, då under wanliga förhållanden Mortaliteten måste stå i proportionerligt förhållande till Folkstocken. Wi måste bestämt antaga, att det förändrade lefnadssättet åstadkommit minskning i dödligheten. Huruwida äfwen Nativitetens förökning har sin grund i den timade förändring wåga wi icke bestämt påstå, emedan denna frågas afgörande, skulle förutsätta en djupare insigt i Fysiologien, än wi för närwarande ega. Endast det är anmärkt, att många gamla qwinnor emellan 40 och 45 år blifwit fruktsamma under denna period, äfwen som några, som warit gif-

[<sid.146>](#)

ta i 10 år, utan lifsfrukt, hafwa blifwit fruktsamma under wäckelsen. Huruwida alkoholen befordrar fruktsamheten, det kan icke bewisas. Men att den uppväcker och retar begären, genom sin werkan på inbillningskraften, mera än genom sin werkan på könsdriften det är allmänt bekant. Wi kunna icke anställa några jemförelser emellan verkningen af fylleriet och nykterheten uti Öfwer-Torneå och Gellivare, emedan nykterhets-principen derstädes räknar sin början från 1850-51. Uti Öfwer-Torneå har lefnadssättet warit det samma som i Pajala, utom det att ingen prest i mannaminne weterligen funnits der, som mägtat kufwa egoismen hos Finnarne, hwilken är ett karaktärsdrag hos dem. Det är icke bekant, ifrån hwilken stam Finnarne wid Torne Elf härstamma; men Åbo dialekt talas i dessa trakter, hwadan och Finska Bibel-öfwersättningen efter Åbo dialekt passar ordagrant efter Torneå dialekt. Det ser ut som skulle befolkningen wid Torneå

Elf hafwa blifwit bortskämd under sista kriget med Ryssen; man såg före den tiden ingen lyx i kläder, möbler och byggnader. Men efter kriget uppenbarade sig flärd, sedeslöshet, fylleri. Om en bonddräng gick i Stockholms kläder ifrån topp till tå, hwartill han lånat penningar, fann man hos honom ingen hyfsning swarande mot Herremanna-drägten. Han war mera stolt och dumristig än hyffsad. Det låg uti dessa Finnars karaktär en slags wildhet och öfwermod, som yttrade sig uti wåldsamt emot Kronobetjening, som wågade beifra lagbrott. Jag har låtit mig berättas, att en Kronans man i Öfwer-Torneå hade blifwit öfwerfallen på wägen af några bönder och fastbunden i sin släde; äfwensom en annan Kronans man i Pajala fick sin Kursläde sönderskuren. Att kufwa en sådan wildsindthet med werldsliga Lagens swärd, war alldeles icke möjligt. Men Andans swärd nedstämde något modet, ehuru bland de motsträfwiga ännu framskymtar den ursprungliga wildheten; dock hafwa de flesta bland wäckelsens motståndare kommit på den punkt att de måste fördöma sig sjelfwa, och erkänna, att de i det tillstånd, de nu äro, icke kunna ärfwa himmelriket. Men de wilja icke erkänna att de wäckta äro på rätt wäg. Motståndarena till wäckelsen, erkänna sitt olycksaliga själstillstånd, men kunna icke erkänna att de wäckta äro närmare den sanna christendomen än de sjelfwa. Sådant är nu tillståndet bland allmogen i Öfwer-Torneå och Pajala. Bland Ståndspersonerna i dessa trakter

[<sid.147>](#)

finnes ungefärligen samma Christendom, som wår ryktbare Geijer bekände medan han war i lifwet: **"Jag är hwarken Bibel-christen eller Kyrko-christen; Jag är christen på egen hand."** Om uti denna trosbekännelse ligger mera egoism än Christendom förborgad, derom wåga de döma som närmare kände Geijers karakter än förf. *)²

Uti Pajala fanns för ungefärligen 20 år sedan en Prest, som mjukade upp de naturliga känslorna, och förmildrade såwida folkets sträfwä karakter att några blödiga och gråtmilda qwinnor, fälde några tårar i Herrans tempel, men ingen förmildring i allmogens seder förmärktes under den tid han tjenstgjorde i Församlingen. Man prisade predikanten, men ingen bättring gjordes; ingen förändring i det husliga lifwet förmärktes. Man gret i kyrkan och skrattade utanför kyrkan; man war gudfruktig i kyrkan och ogudaktig utanför kyrkan; man sjöng andeliga wisor i kyrkan och liderliga wisor utanför kyrkan; man wälsignade i kyrkan och swor bakom kyrkan; man drack ur Herrans kalk och djeflarnes kalk på samma dag. Detta tillstånd är ännu i friskt minne hos de äldre i Pajala församling. Och man frågar sig nu: huru det kom till, att ingen sinnesförändring följde på så granna och wackra

² Endast för att ej stympa ofwanstående oss meddelade i så många fall wärderika afhandlig, qwarstår detta, och den store aflidne mannens sanna och lefwande tro är för wäl känd af alla utom denne författare att kunna sättas i twifwel. Red[[aktionen](#)].

predikningar? Kan någon föreställa sig att alla tårar, som den tiden spildes i Herrans tempel, hafwa runnit förgäfwes från de känslfullas kinder? Ännu återstå af den tidens gamla Christna några åldriga gummor, som hafwa tro som berg, och kärlek till öfwerflöd, men dessa "**gamla Christna**" blifwa nästan desperata, om någon af nutidens Christna will känna dem på pulsen, eller undersöka deras verkliga sjelatillstånd. När dessa gamla Christna måste gripa till käppen eller brandgaffeln, kan man wäl begripa, hwars andes barn de äro, men de wilja dock icke erkänna, att de hafwa en död Tro. Ett annat parti finnes äfwen, som wäl erkänner, att den Christendom, som nu finnes i Pajala och kringliggande församlingar har haft en god början, men har sedermera urartat till swärmeri; här menas de andeliga rörelserna, hwika i motståndarens öron låta som "**djurs läten**" eller "**kattmusik**." Man wet att barnens ropande i templet skorrade

<sid.148>

gement i Phariseernas öron, de wille att Nazareerne skulle be dem tåla. Men barnen kunde icke afstå från dessa ofriwilliga lifsyttningar till Konungens öra [ära]. Andra "**opartiska Domare**" påstå, att wäckelsen i början war en odräglig andelig högfärd, en sådan satans lukt och stank, som ingen förnuftig menniska kunde tåla, men att fanatismen nu mera saktat sig. Andra "**opartiska domare**" påstå, att wäckelsen är riktig till sin princip, att den står å christelig grund, att läran, som drifwes i missions-scholan är biblisk, att den wisar rätta vägen till saligheten, men att den icke kan conseqvent genomföras, emedan många falla derifrån och blifwa 7 gånger argare än de warit hafwa (när den onde anden går ut af menniskan m.m.), och detta är wisseligen sannt, att de fallne blifwa 7 gånger wärre än de warit hafwa; men sådant är alldeles enligt med det anförda språket (han tager med sig 7 andra andar, som m.m.). Dock bewisar icke någras affall, att det går så med alla, ehuru motståndarena önska och hoppas, att så sker. Men wid hwarje dödsbädd återkommer alltid den frågan: "Hwad skall jag göra att jag må få evinnerligt lif?" och ofta säger den döende: "**Jag är på en dålig väg**. Mitt samwete fördömer mig. Gud hörer icke mina böner. Nådens dörr är stängd. Jag wille omvända mig, men det är för sent." Sådant tal hörer man af Christenhetens hätskaste fiender, när de känna det lider till essingen på lifstråden. Då erkänna de att den lära, som här predikas är den rätta. De Christna i byn efterskickas, ifall de icke sjelfmant infinna sig wid sjukbädden, hwilket oftast är fallet. Den döende räcker dem handen till försoning och säger:

"Kunnen I förlåta mig min dårskap? Jag har emot bättre wetande försmädat Eder, och stått emot sanningen. Nu ser jag hwart det bär af för mig, men det är för sent." Sådant tal hörde man aldrig före wäckelsen, utan de flesta döende bestyrde om sitt hus och förmanade sina barn, att lefwa dygdigt. Sällan hörde man någon döende säga till sina barn: "Ni bör lefwa bättre än jag har lefwat."

Några dödsfall hafwa förekommit, hwarest en Christendomens fiende blifwit försonad icke allenast med de Christna, utan äfwen med Gud. En sådan borde icke hafwa någon falsk känsla eller förvirrade begrepp om den sanna Christendomen eller hafwa afseende på personen; han borde uti dessa upphöjda ögonblick, hafwa förmåga att känna Christendomens sanna wäsende, då han är

[<sid.149>](#)

upphöjd öfwer alla jordiska beräkningar, och är befriad ifrån allt skrymteri, skenhelighet, partianda, samwetstwång. En sådan borde kunna säga till de wäckta här på orten: "I faren wille; eder omwändelse och pånyttfödelse har icke gått rätt till; egenrättfärdigheten och egenkärleken har bedragit eder." En sådan warning från en döende Christen till härwarande Christna, har man ännu icke hört. Någon twiflare torde inwända: "kanske fruktar han att de hårda Christna fördöma honom på hans yttersta?"

Wisserligen kan motståndarena d.w.s. "Guds barnas åklagare" hafwa alla möjliga inwändningar till hands, för att styrka sin egen obegripliga öfwertygelse, att dessa så kallade Christna äro kättare, swärmare, willoandar, egenrättfärdige, andeligen högfärdige och skrymtare, som anse sig sjelfwa fullkomliga och fördöma andra; men det är knappt tänkbart, att en döende, det will säga en sådan, som warit fiendtlig och hätsk ända till den tidpunkt, då han blef öfwertygad derom, att döden stod för dörren, skulle wara i stånd att af fruktan för de Christnas dömande, hålla med dem, eller tala samma språk, som de och wisa samma tecken till benådning och rättfärdiggörelse som de. Ett sådant skrymteri anser jag icke wara möjligt på grafwens brädd. Döden plägar wara sannfärdig. Deremot har man sett sådana döende, som hafwa haft en död tro, och ehuru sådana aldrig yttrat annat, än att de "**hoppas;**" dock emedan de icke hafwa känt den Helige Andes wittnesbörd, har man sett sådana frukta för de Christnas besök under föregifwande att de Christna "**taga bort hoppet och släcka ut den rykande wekan, och sönderbråka den förkrossade rön.**" Om detta wore sannt, så wore det förskräckligt att tänka på följderna af detta dömande. Men de Christna, som hafwa en klarare erfarenhet i Nådens ordning, måste snarare frukta för följderna om de skulle stärka den döende uti hans falska förlitande på Guds nåd. När döden är nära, då går det icke an att skrymta eller uttala en annan öfwertygelse om den döendes själatillstånd, än den man bär inom sig. Handboken af 1811 förutsätter att själasörjaren bör känna den sjukes själatillstånd, och icke brådska med Nattwardens meddelande, om han finner att den sjuke är uti ett obotfärdigt tillstånd. Hwarifrån skulle presten hafwa fått den magt att döma, om det icke förutsattes att han werkeligen bör känna den sjukes själa-tillstånd. Syrach säger till sin som: "**frukta icke för döden.**" Men

[<sid.150>](#)